Ihaoteri edo urtaro baten ageriak

Joan zen mendearen hasieran, uste ilunagoen garaian, Agirre Asteasukoak madarikatzen zituen Donostia eta Tolosako Ihauteriak. Baina esanak esan, mundua aurrera doa eta ezta ezer txarrik gertatzen Ihauterietako jaialdietan, tolosar jatorrak lekuko. Bizkai aldean Aratusteak deritza, baina funtsean gauza bera da.

Ihauteri, gizartea bezain zaharra eta mundu guzian hedatua, batez ere urtaro baten ageria da. Hontaz, igaz ere garai hontan zerbait idatzi nuen eta ez naiz jardungo gauza bera esaten.

Zuberoako maskaradak, Lantzeko ttuntturroak eta abar, aspalditik heldu zaizkigu. Horiek baserri girokoak baldin badira ere, hirietan hor ditugu Donostia, Gasteiz, Tolosa, Markina eta abar, aintzinatik hain ospetsu direnak. Eta agiri idatzirik zaharrenak, noski, 1565ean Oñatin unibertsitariak eratzen zituzten errondak eta armazko torneoak ditugu.

Baina, funtsean, zer da Ihauteri, urtaro baten ageria baizik. Eguberrietatik udara bidean abiatuak gara eta Natura ernaltzearen aurrez aurre gaude. Bai; ernera garaia da, baina abereak soilik ez dira ernerazle, baizik gizona bera ere inoiz baino erneago agertuko da eta nork daki orjiak ez ote dituen gogoan. Dena dela, laster somatzen duen udaberriak itxaropena dakar eta berekiko barne-gogoak kanpora azaltzeaz jaialdia behar du, berdin zaio txantxetan edo adar joten.

Batetik, ezta edonolako jaialdi bat; bestetik, egunoroko eginkizunetatik irtenaz jaialdi berezi bat egiteko lotsa da eta itxuraldaketetara joko du. Agian, hortik datorkio mozorro jazkerak hartzea. Aintzina, egun batez azti edo mago bihurtu nahitik sortua. Dena dela, hor dugu lehenagoko misterio bat, antzirudi edo pantomimetarako hautatua den urte garai honetan.

Laborari munduan zenbait era desberdinetara azaltzen ba zaigu ere, toki bakoitzean joera berezi bat du, urtero ritu berdinez beteko dena. Kalekumeen asmakizuntan ordea, ezta muga hertsirik. Zuberoko maskaradak, gure hirietan konparsaz edo karrosaz aurkituko ditugu. Behar bada, XVI. mende hartan Oñatin egingo ziren torneoekin izan dezake zer ikusirik gaur egun Markinan ezagutzen dugun antzar jokoak. Zaldiz joanaz zintzilirik dagoen antzarrari lepo-moztea. Gipuzkoako mugetatik hurbil, nafarroa parioan, anizerako ospaketak ziren. Orixek ***Euskaldunak*** *poemara eroan zuena adibide; honako herri kanta hau jasoaz:* ***Antzar zangogorri orri***

zaldun-buruzagi,
lepoa erauzi.
Orrek duen gibel aundi
zure maiteari
biotzez eskaiñi.
Urrena agertzen diren mutillentzat
besteak utzi.

Berriagoak dira, noski, Donostiako hungriar pertzagileen konparsak, edo Ernaniko Sardine hiletak. Eibarren bertan, gure gurasoak diotenez, "El entierro de la sardina" delako hau ere ospatu omen zen, baina Madriden aspalditik egiten zena da, Goyak bere oihaletara eroan zuen ospakuntza hau.

Herri gutik izan dute Tolosak bezala Ramos Azkarate moduko bertsogile bat edo Donostiak Sarriegi bezalako musikari bat, bertako konparsen pizgarri. Eibarren ba omen ziren Beltxi eta Itsaso, baina beren bertsoak hain onak ez zirelako edo inork garaiz jaso ez zituelako, galduak dira gehienak, bigarren honen batzuk izan ezik. Nere bilketazko lanetan Itsasoren batzuk jasoak dauzkat. 1930ean kantatu ziren "Areoplanuarenak" ***Eztenkadak*** *deritzan liburuan eman nituen eta "Armagiñena"* ***Kezka*** *aldizkarian, 1976ko zenbakian.*

Armagiñen kantak bi ziren, baina batarenik zatiak baizik ez ditut aurkitu. Lehen aldiz 1932ko Aratusteetan kantatu ziren, ohi zen bezala, biltzen zen dirua herriko Ospitalari emateko, konparsagileak bazkari bat egin ondoren sobratzen zenetik. Baina, Armagiñena berriz atera zuten 1935ean Iruñan preso zeudenei languntzeko.

*Osatu ahal izan nuena eman dezadan hemen, zer eratakoak ziren jakiteko besterik ez bada ere. Zortziko doinu berezi batean kantatzen ziren (****Kezka****, 1976, zenbakian eman nuen pentagramaz). Batzuk diotenez, Beltxiren musikaz Itsasoren bertsoz dago. Biok ziren eibartarrak. Bigarrena, jatorrik, Eibarko Itsaso baserrikoa. Aurten, talderen bat kanta hau berritzekotan omen da.*

Hala bedi:
Taillar honetan laguna ugari
hasi bihar naiz lanian,
zer egiten dan ikusitzera
etorri nahi dezunian.
Gerri makurtuta nekatzen,
egoten gara gu astian,
jaia heltzeko desiatzen
pasatzeko umore onian.
Etxian ondo ikusi nahirik
eta faltatu ez dein jana,
horretxegatik egiten degu
izardiz beterik lana.
Aste pasau-ta, guk etxian,
emoten degu pozgarria,
esanaz: "Amatxo maitia,
hauxe da nik irabazia".

Ikus dezakezunez, irakurle, garaian garaiko kezkak agertzen ziren. Baina egun alai bat igarotzeko ez zen ezer falta izaten.

Juan SAN MARTIN

El Carnaval está sujeto a un ciclo anual del calendario lunar y es tan antiguo como las primeras organizaciones sociales. Aguirre de Asteasu lo condenaba a comienzos del siglo pasado como festividad pagana; pero las raíces de una profunda tradición no se pueden borrar tan fácilmente. Mucho menos si estas están extendidas por todo el mundo.

Por su primitivo origen, podíamos asegurar que está más arraigado en la vida rural, lo que de ningún modo exceptúa a la población urbana desde las mismas fundaciones de las villas. Documentos de 1565 confirman la celebración con rondas y torneos por estudiantes de la Universidad de Oñate.

El degüello de ... lleva a efecto en ... caya) y en algunos ... varra, en puntos ... púzcoa, recuerda ... los torneos medievales ... llevó a su poema ... sertando el cantar ... ganso de patas rojas ... ballero, arráncale el ... hígado que tiene ... amada. Deja los demás ... mozos que vayan ... de ti".

Los subcapítulos ... poema, sobre el ... nos perfilan con ... bración en nuestras ... jueves de compadres ... dres; jueves de todos ... quicas de grupo ... danza del zorro ... entre dos bebidos ... tadas que hacen las ...

Las comparsas ... modernas. Los caldereros ... de San Sebastián ... sardina que ... rrerses consideran ... pero que desde ... en la capital de ... Goya llevó a sus ... auténticamente ... ción espontánea ... comparsas de ... bastián, las de ... Tolosa, o las que ... txi e Itsaso en ... de los últimos ... comparsa de los ... gemos en el presente ...

Gasteizko Institutu zaharra, parlamentu berria

Dela hogetabi urteko Ekainaren lehen hamabostaldiko goiz batetan gaude. Arrasatetik autobus bat Gasteizeruntz irtetzeko gertu dago. Autobus barruan ikastaroan zehar elkarrekin ibilitako hogetamar inguru mukizu. Expedizioa martxan jarri da. Artegatasuna, kilometroz-kilometro, handitzen ari zaigu autobus geldoa gaur hegaz doala deritzaigularik. Irakasleek azkenengo aholkuak ematen dizkigute baina urduritasunak ez digu ondo aditzeko egokierarik eman. Laster Batxilerraren sarrerako azterketa gainditu beharko dugu gure ikasketetan aurrera egin ahal izateko.

Helburua Gasteizko Institutua dugu, Becerro de Bengoa kalean. Jakina den bezala, eraikuntza hau euskal parlamentuaren egonlekua izateko da destinaturik izan. Institutu bezala ateak itxi ondoren bertan zer antolatuko ote zen galdezka egon omen dira gasteiztarrak, itaunari argia eman arte. Zenbait asmo ba zen oraingoak indarrik hartu aurretik. Arabako Diputazioak kultur zerbitzuak antolatu nahi ei zituen hemen, baina, azkenik, Gasteiz Euzkadiko hiriburua bihurtzean, euskal parlamentuari izan da eskainia.

Prentsaren bidez jakin ahal izan dugunez projektu eder bat borobildu da gure parlamentarien betebeharra ahalik eta era erosoenaz eraman dadin.

Ez noa artikulu honetan eraikuntzak zer eskainiko duen azaltzera. Zer izan den eta nigan utzi duen arrastroa nolakoa den ezagutarazi nahi nuke. Gerokoak geroko utzi, lerro hauetara iragana dakart.

Arabako hiriburuak euki zuen lehen Institutua ez zen Becerro de Bengoako hau izan. Ezaguna den legez, Oinatiko Unibertsitateak Gasteizen izan zuen bere egoitza, 1835-40 urteetan. Berriro Oinatiran joaten Gasteizek Erdi Mailako Irakaskuntzarako Institutu baten beharra igerri zuen. Egin zen eskabidea eta honi baietza jarraitu zion. Probisionalki, Unibertsitatea zegoen eraikuntzan bertan zabaltzen da Institutua: Zapateria kaleko 73gn. zenbakian.

1.850.eko amaieran Gasteizko Udalak Institutu berri bat eraiki behar dela ezagutarazten du. Non jaso?. Zenbait tokitako baldintzak aztertu ondoren Santa Klara komentu ohi gainean egitea erabakitzen da.

Probintziko arkitektoen arteko lehiaketa zabaletik ***Pantaleon Iradier****-en projektua onartuko da. Bi urte beranduago idekitzen da, lehen aldiz, Institutua, 1.835-54 ikastaroan.*

Institutuari buruz dudan lehen eraikuntza haundi eta hotz baten irudia dakarkit gogora. Bederatzi urteetako pentsamoldeak muga hestuak euki arren ba du adin horrek bere abantailik: argazki-makina balira bezala erabiltzen ditugu begiak, irudiak burmuinean garbi garbirik gelditzen zaizkigularik.

Eta oraindik ere egun hartako epaimahaioak nere aurrean ikus ditzaket, ***Don Odon Apraiz****-ek "El Ebro" galdetzen didalarik. Orduarako ezer gutxi ikusten zuen Don Odonek nere ikaskide baten abizen euskalduna irakurtzen duela azterketa euskaraz egitea proposatzen dio. Alperrik, Don Odon! Bertsolariak dioen bezala "erderaz ere fuerte, nahiz bat ere jakin ez"... eta erderaz sarrerazi ziguten dena. Nolanahi ere, esker mila. Hamabi urte geroago, "los de Mondragón érais un grupo muy majo" esango zidan Don Odonek Donostiako Alde Zaharrean, baxoerdi bana hartzen ari ginela.*

Eraikuntza honetan egon zen lau urtetaz Gasteizko Unibertsitatea, 1.873-74 ikastaroa hasi aurretik ixten zelarik. Garai hartan hiriko kultur mugimenduaren ardatza izan zen Institutua, honen lokaletan zenbait erakunde egon baitzen. Hoietako batzu aipatzerren, Manuel Iradier ikusketariak sortutako ***"La Exploradora"****; urte bereko* ***"Academia de Ciencias de Observación"****; 1.873.an* ***"Academia Cervántica Española"*** *zeritzana, eta abar.*

Institutura sartu eta eskubira ***Federico Baraibar*** *gela genuen. Ez dakit bertan izango zen, baina gasteiztar ospetsu honen izena entzuten dudan guztietan, Institutuan jazo ei zen gertaera bar datorkit burura. Gela luze eta zabalak genituen Institutukoak. Honek ikasle et hain onak zirenei "heurenak" egin ahal izateko aukera ematen zien. Batez ere, azkenengo eserlekuan eserita zeudenei. Ixkanbila maila haundira iristean zaratariak gelatik bialdu beharrean aurkitzen zen, sarri, irakaslea "el último banco, a la calle" agintzen zuelarik. Behinola, jarlekua han zeukatenak zutitu eta, lehioa zabaldu ondoren, zurezko bankua... haizetik joan zen Becerro de Bengoara, ikaskideen zantzo eta irakaslearen haserrea sortzen zelarik.*

Institutuko atzekaldean, sarrera Floridatik zuelarik, Liburutegi estatala zegoen Kultur Etxera eramán arte. Makina bat ordu sartu du Gasteizko gaztediak liburutegi horretan, baina ez dut uste denei probetxurik ateratko zitzainiek, biblioteka lekurik aproposenetakoa baitzen... ligatzeko.

Urteetan zehar beste irakasle batzu ezagutu ditut Institutuan. ***Don Juan Escudero, Don Javier Etxabarri, Madinabeitia anaiak, Viñaspre...****; eta, nik uste, zenbait belaunaldi gasteiztarrengan hezkuntza liberalago baten ikurra utzi dute denok.*

Baina ezin lerro hauek amaitu, haurtzaro eta gaztaroko une asko eztitu zigun emakume baten aipamena egin barik. Institutuko sarreran zeukan bere saltokia, oraindik hantxe dago, onespen haundian genuen guztiok. ***"La Nieves"****, instituzio ba zen eizen, aniaz alaitasun eta goibel asunen lekukoa izan da, bere txabolatxotik. Eta, azterketatik irtendakoak azaldutako sentimenduaren arauera, atso zahar on harek, askotan, barnean poza ala tristura bizitzen zuela esango nuke.*

Erainkuntza honi beste betebeharrik gertu 8iote. Aurrerantzean politikoz beterik aurkituko da. Ranpoko itxura gordetzen bada ere barnekoari aldaketa haundia eman beharko zaio, zerbitzu berriak behar bezala erabili ahal izateko.

Baina orma zaharrek ehunda hogetamar urteko historia gordetzen dute eta hau ez da sekulan aldatuko.

Josemari VELEZ DE MENDIZABAL

Ciento treinta años de historia guarda tras sus muros el viejo Instituto de Enseñanza Media de Vitoria, hoy en vía de convertirse en sede del Parlamento vasco.

Hemos sido muchos los alumnos que hemos pasado por aquellas aulas largas —larguísimas para lo que estábamos acostumbrados— y anchas, hechas realidad gracias al proyecto del arquitecto alavés Pantaleón Iradier. Y, en mi opinión, todos guardamos un recuerdo más o menos grato de nuestro paso por él.

El Instituto significó ... época de educación ... religiosista, una ... "aire fresco" liberal ... dar el detalle de ... que, al leer el ... blemente euskaldun ... ñero, le propone ... en euskara. Toda ... de que "algo" ... aquel edificio.

Como diferente ... —al parecer— ... alumnos del Centro ... cándalo organizado ... "refugiaban" en ... de la clase, llegaba ... tables, el profesor ... medio que después ... dores con un ... banco a la calle ... ocasión ha debido ... los aires hasta ... cumpliendo los ... harto especial ... sor.

El Instituto ha ... vidades de mucha ... rales vitorianas ... fundada por el ... Iradier, "Academia ... Observación", ... tica Española" ... muestra de las ... sede.

En estos momentos ... ficio va a acoger ... rios vascos, no ... recordar con nostalgia ... mentos vividos ... moria la imagen ... aquella viejecita ... rior de su caseta ... nas, ha sido testigo ... nuestras alegrías ... los momentos ...